

To Hölscher, katholiek schrijfster met protestantse achtergrond

Onschuldig verdacht, *Toen moeder ziek was* en *Hoe Trotschkopje genas*: het zouden titels kunnen zijn van willekeurige zondagsschoolboekjes uit de twintiger jaren. Qua inhoud deden de genoemde boekjes ook veel denken aan zondagsschoolboekjes. Er was echter één duidelijk verschil: ze waren niet van protestantse signatuur, maar werden aangeprezen als "fris-katholiek". Niet de dominee kwam er in voor of de meester van de christelijke school, maar de pastoor en de zuster van de nonnenschool. De kinderen gingen niet naar de kerkdienst, maar naar de mis. De schrijfster was To Hölscher, van protestantse komaf, maar overtuigd katholiek geworden. Zij was één van de toonaangevende schrijvers op het gebied van de katholieke jeugdliteratuur in de eerste helft van deze eeuw.

Van de katholieke jeugdliteratuur is maar weinig studie gemaakt. "Katholieken lezen niet", zei men vroeger. Katholieke kinderen dus ook niet? Het eerste protestants-christelijke kinderboek verscheint al in 1845: *De diligence of de reis naar de stad der erfenis* van J. de Liefde. Vóór 1900 is er een hele rij schrijvers actief, zoals E. Gerdes, Betsy en A.J. Hoogenbirk. In 1907 debuteert W.G. van de Hulst. Met hem komt een kentering in de belerende toon met die hang naar zwaarmoedigheid en hoogdravendheid. Hij gaat echt uit van de belevingswereld van het kind. Toen het protestantse kinderboek dus al een hele ontwikkeling had doorgemaakt, was er van het katholieke kinderboek nog geen sprake. Voor het katholieke kind was er alleen het neutrale of het protestantse boek, het eerste vaak beschouwd als rommel, het tweede als ongewenst. Een eerste echt pleidooi voor het katholieke kinderboek houdt in het begin van de twintiger jaren J.J. Doodkorte, ook bekend als Frater Thomas van de Kongregatie der Fraters van O.L. Vrouw van het H. Hart te Utrecht en een bekend katholiek pedagoog. Hij vraagt om een katholiek boek voor het katholieke kind, met "gemoeds- en karaktervorming in positief Roomschen geest". In 1924 wordt de Keurraad voor Roomsche Jeugdlektuur opgericht; zij beoordeelt de geschiktheid van de boeken voor het katholieke kinderzieltje. Vanaf die tijd gaan er regelmatig meer katholieke kinderboeken verschijnen. Na vertalingen van de avontuurlijke verhalen van de Amerikaanse schrijver-jezuïet Francis Finn komen er vele Nederlandse auteurs. Vanaf het midden van de twintiger jaren zien we enkele bekende namen steeds weer terugkomen, zoals To Hölscher, Kees Spierings, B.V. Zwegers en J. Nowee. De laatste creëert Arendsoog, eenvoudige indianenverhalen, met een katholiek tintje. Spierings schrijft spannende jongensboeken zoals "De Uruguees" en "Ruud de sportheld", Zwegers, bioloog, schrijft leerzame en avontuurlijke boeken, maar ook sprookjes. Andere vrij bekende katholieke schrijvers zijn: M. Clarenbeek-Van Klaveren, Carel Beke, Henri Arnoldus, Frans Fransen, Tom Bouws, Lea Smulders en H. Wolffenbuttel-Van Rooijen.

Illustratie van Antoon Heyn
in *Toen moeder beter was*

Er verschijnen voor het heil van de katholieke kindertjes ook vele zgn. heiligenlevens. De auteur Michel van der Plas schrijft daarover in zijn documentaire "Uit het rijke Roomsche Leven", uitgave Ambo, het volgende: "In de heiligenlevens die de kinderen van het "Rijke Roomsche Leven" bij voorkeur werden geboden, sterven de ten voorbeeld gestelden bijna zonder uitzondering zeer jong. Het wemelde, ook in de niet als heiligenlevens gepresenteerde lectuur, leesboekjes en jeugdblaadjes, van sterfbedden, er werd voortdurend naar de hemel gegaan. En hierin openbaarde zich een instelling ten opzichte van het aardse bestaan (dat voor een kind toch zoveel verrukkelijke spannings- en ontspanningsmomenten kent) die ten minste verwondering en ten hoogste afkeer kon wekken. De hemel leek veruit te verkiezen boven de aarde; zij is dat weliswaar, maar het "hier op aard is geen bekijken" dient niet te leiden tot een miskenning van de aarde als te vervolmaken woonplaats."

III. Jan van den Brink voor *Een kostschoolstel*

Kijken wij terug naar de protestants-christelijke jeugdlektuur van die tijd, dan is er ook hier niet zo heel veel verschil. Ook in het protestantse genre werd toender-tijd menig sterfbed verheerlijkt en was er te weinig plaats voor gezonde spanning of ontspanning. Degene uit het katholieke kamp, die het dichtst bij de protestants-christelijke kinderlectuur aansloot, verhalen schreef bestemd voor de vorming van hart en geest, vaak spelend in een warm en knus gezin, was To Hölscher. Zij schreef merendeels voor jongere kinderen en voor meisjes. Wie was precies To Hölscher?

To Hölscher wordt geboren op 16 januari 1898 in Helmond als de jongste dochter van Pieter Hölscher en Maria Peskens. Pieter is afkomstig uit Middelburg en protestant, Marie komt uit Blerick en is katholiek. To heeft twee oudere zusjes, Jo en Lies. To's moeder overlijdt een jaar na To's geboorte, waarna haar vader binnen korte tijd hertrouwt met Geertje Davidse, die ook afkomstig is uit Middelburg en eveneens protestant is. Zo krijgen To en haar zusjes een protestantse opvoeding in het katholieke Helmond. Het noodlot slaat evenwel voor de kleine To en haar zusjes na enkele jaren weer toe. In 1907 sterven haar vader en haar stiefmoeder kort na elkaar en zijn de drie zusjes dus wees en komen, via een oom, die als voogd was aangesteld, terecht in

het bekende christelijke weeshuis Neerbosch, vlakbij Nijmegen. Daar wordt de kinderen het haar kortgeknipt en krijgen ze een soort gestichtskleren. Later schrijft To in het boek "Eindelijk thuis", dat gezien kan worden als een schets van haar eigen leven, over deze inrichting. Tijdens haar verblijf daar heeft To zich erg verdrietig en alleen gevoeld.

Na enige tijd onderneemt To's grootmoeder stappen om de kinderen elders geplaatst te krijgen en zo komt To met haar zusjes terecht in het Liefdesgesticht op de Markt in Helmond. Daar voelt To zich veel meer op haar plaats, de zusters lijken erg aardig en in 1908 doet To haar eerste H. Communie. Daarmee is ze, net als haar zusjes, een katholiek kind geworden. De beide zusjes treden later zelfs in de congregatie. Nadat de drie protestantse zieltjes gewonnen zijn, blijken de zusters toch ook vaak minder aardig te kunnen zijn. To heeft hier later wel over gesproken, maar nooit over gepubliceerd. Zij had haar keuze gemaakt en wilde zich daarin thuis blijven voelen. To gaat in 1912 studeren voor onderwijzeres en tijdens die studie vallen haar geslaagde opstellen op. Zij studeert af als onderwijzeres, krijgt meteen een baan bij de Mariaschool in Helmond en haalt later ook nog de akten Nederlands en Engels. Zij gaat weer in het Liefdesgesticht wonen, waar op dat moment ook Christine Banning woont. Tussen de beide vrouwen ontstaat een band voor het leven.

In 1926 verschijnt To's eerste boek: *Hoe Trotschkopje genas*, nadat ze al verhaaltjes gepubliceerd heeft in het "Kleuterblaadje" en "Roomsche Jeugd". Ook in het befaamde katholieke literaire blad "De Gemeenschap" krijgt To enige voet aan de grond en worden enkele gedichten van haar opgenomen. Haar kinderboeken worden een groot succes, ze zijn minder zoetsappig dan de andere boeken, maar dragen wel een duidelijke katholieke sfeer uit. Veel boeken spelen in een harmonisch gezin met een sympathieke begripvolle vader en een zorgzame moeder. Het is duidelijk dat To hiermee het gemis uit haar eigen jeugd heeft willen compenseren. Ook van de boeken van To Hölscher zal men nu zeggen, net als van die van de meeste protestants-christelijke schrijvers uit die tijd, dat ze achterhaald zijn en veel te idealistisch. In de dertiger jaren en ook later nog waren ze echter zeer geliefd.

In 1931 verhuist To de Mariaschool voor de Nazareth-Ulo, ook in Helmond. Zij is een opvallende verschijning, een korte opvallende pony en meestal gekleed in een grote zwarte cape en dito hoed. Ze leeft samen met haar levensgezellin Christine Banning, vanaf 1938 in een apart huis gelegen in de kloostertuin. Samen met haar vriendin gaat zij paardrijden en motorrijden en ze gaan ook vaak op reis tot zelfs naar Spitsbergen toe. Over deze relatie wordt in het Helmond van toendertijd in het openbaar niet gesproken. Bij haar collega's op school valt ze niet bij iedereen in de smaak. To bezit niet echt de capaciteiten om goede sociale contacten met hen op te bouwen, ze heeft een vrij botte manier van met mensen omgaan, daarbij heeft ze ook wat minder sympathieke trekjes over zich. Van haar periode aan de Mariaschool is bekend dat zij steevast haar handen ging wassen, nadat zij naast een kind had moeten zitten om iets uit te leggen. De Mariaschool was een school voor volkskinderen, die misschien niet altijd even schoon waren en eigenlijk was To een beetje vies van ze. Ze droeg in die tijd daarom ook altijd een kantoorschort in de klas. Oud-leerlingen van To, die nu nog over haar spreken, vaak uit de Ulo-periode, zijn echter zeer lovend over haar, ze blijkt een alom gewaardeerde en geliefde onderwijzers te zijn. Dat ze zeker origineel was en een duidelijke mening had blijkt wel uit het verhaal dat zij, die voor de oorlog ook Duitse les gaf, daar in de oorlogsjaren niets van moest weten. Toen gaf zij Zwitsers en dat stond ook op de rapporten van de leerlingen vermeld: voor Zwitsers een 7.

Gedurende vele jaren publiceert To het ene kinderboek na het andere. In 1930 schrijft ze *Eindelijk thuis*, waarin ze in de persoon van An Dijkwell haar eigen levensgeschiedenis en overgang tot het katholieke geloof beschrijft. Het "R.K. Tijdschrift voor Kerk, School, Armwezen en Kinderbescherming" schrijft er het volgende over: "An Dijkwell stond met haar negende jaar alleen, een zeldzaam verweesd kind, met o, zoo'n eenzaam verweesd zieltje; dat den Goeden God van haar kindsheid verloren had en bijna niet meer tot hem roepen durfde; en dat het aan niemand zeggen kon. Van dit meisje vertelt ons de schrijfster op ontroerende wijze het moeilijk geestelijke zieleproces dat het

doormaakt." De Nieuwe Haarlemsche Courant schrijft wat minder lyrisch, maar ook duidelijk - bewonderend: "Op dikwijls ontroerend-mooie wijze laat de schrijfster een Zeeuwsch weesmeisje vertellen, hoe het komt tot het Katholieke geloof. Een boek dat men in stillen ernst, maar met blij gemoed lezen zal." In *Hoe liefde overwon*, dat in 1932 verschijnt, beschrijft To de sfeer in een gemengd huwelijk, een delicaat onderwerp in die tijd. Het boek komt dan ook moeilijk aan een uitgever en de "Keurraad voor Roomsche Jeugdlektuur" weigert het boek goed te keuren.

Grote successen behaalt To met haar schoolboekjes over de familie Zandman, de "Zandmannetjes". De boekjes beleven herdruk na herdruk. Bij prentjes van de Zwitserse illustratrice Ida Bohatta-Morpurgo maakt To versjes voor de allerkleinste lezertjes. Maar liefst 35 deeltjes zien bij verschillende uitgevers het licht. Daarnaast maakt ze ook veel versjes bij andere prentjes en voor geboortekaartjes. Samen met pater Romualdus schrijft zij een katholieke kinderbijbel. Bijna alles wat uit haar pen komt wordt een succes, slechts met een kinderlijke vertelling over de Tweede Wereldoorlog, *De Wonderboom*, slaat ze de plank mis en zelf distantieert zij zich altijd van het boekje *Wel gefeliciteerd*, vol met gelegenheidsversjes, geschreven om van de enorme vraag naar versjes af te komen. Al snel na de oorlog kondigen zich bij To ziekteverschijnselen aan. In correspondentie met uitgeverij Van Goor wordt gesproken over rheuma. Waarschijnlijk hield To haar werkelijke ziektebeeld geheim, ze liep er in ieder geval niet mee te koop. Het belemmert haar echter in toenemende mate om haar werk voort te zetten en in 1952 wordt zij zeer ernstig ziek. Er volgt een periode van goede en minder goede dagen. Op 9 december 1953 overlijdt zij aan kanker in het St.-Anthoniusziekenhuis in Helmond. De begrafenis vindt plaats onder grote belangstelling. In diverse kranten verschijnt een in memoriam. Men spreekt van een gevoelig verlies voor de katholieke kinderlectuur. Haar stijl wordt gememoreerd als niet flauw, niet sentimenteel, maar vrolijk en vlot. Tachtig boeken zijn er van haar hand verschenen, waarvan er op dit moment, de tand des tijds knaagt, niets meer leverbaar is. Toch is haar werk het waard, om in dit jaar, haar 100ste geboortejaar, ook in dit tijdschrift eens onder de aandacht gebracht te worden, mede omdat dat werk in een aantal opzichten duidelijke raakvlakken heeft met de lectuur waarmee wij ons in dit blad normaliter bezighouden.

RvS

Bronnen:

"Bij To Hölscher op bezoek" in "De Nieuwe Eeuw" van 9 mei 1935

Mary Remery: "To Hölscher" in "Lexicon jeugdliteratuur" 1982

Tini Söhngen-van Gotum: To Hölscher special van "Helmonds Heem" 1989

Bea Ros: "Katholieke jeugdliteratuur" in "Lexicon jeugdliteratuur", 1995
gesprekken met Rieki Timmermans, Malden

III. Jan van den Brink in *Een kostschoolstel*